

УДК 378.132:37.036(043.3)

DOI 10.31652/2415-7872-2019-57-67-70

ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Б. А. Брилін

orcid.org/0000-0002-9130-1364

В. Л. Бриліна

orcid.org/0000-0002-1167-6888

Статтю присвячено розгляду різних підходів до проблеми розвитку музично обдарованих студентів у вищих навчальних закладах. Проаналізовано деякі теоретико-методичні засади їхньої професійної підготовки на підставі загальнонаукових принципів і конкретно мистецьких можливостей. Виокремлено основні структурні складові музичної обдарованості: здібності, творча діяльність, уява та інші. У статті також зазначено увагу, на тому, що робота з обдарованими студентами-музикантами потребує не лише відповідне методичне портфоліо, але й активне творче та наукове забезпечення педагогічних дій у процесі навчання.

Ключові слова: розвиток обдарованості студентів-музикантів у вищих навчальних закладах, музична творчість, психолого-педагогічний підхід, методичне забезпечення.

PEDAGOGICAL ASPECT OF THE PROBLEM OF MUSICAL SPECIALTIES GIFTED STUDENTS DEVELOPMENT

B. Brylin, V. Brylina

The article is devoted to the consideration of various approaches to investigation the problem of professional development of musical specialties gifted students at higher educational establishments and colleges. Certain theoretical and methodological principles of their professional training on the basis of general scientific principles and specific artistic abilities have been analyzed. The author determines the main structural constituents (aspects) of student's musical talent: aptness, professional abilities, creative activity, imagination etc. The author also emphasizes the standpoint that work with talented musicians-students requires not only appropriate methodological portfolio but active creative and scientific implementation of pedagogical actions in the process of learning. Besides the new approaches to solving the problem of musically gifted students training at higher educational institutions has been proposed. Theoretical and methodological foundations of musically gifted students' professional training on the basis of methodological principles, general scientific and specific scientific approaches have been elaborated and substantiated for the first time. The structural components of musical giftedness and orientation to creative musical activities have also been theoretically grounded. The fundamentals of the conception of musically gifted students' professional training at higher educational institutions have been formulated. The preparedness of musically gifted students' professional training which include interrelated components have been worked out, theoretically proved and experimentally verified.

Key words: development of gifted musicians-students in higher schools, musical creative activity, psychological and pedagogical approaches, methodological implementation.

Одним із важливих завдань гуманістично орієнтованого виховання молодого покоління є сприяння задоволенню його освітніх і культурних потреб, що зазначаються в Концепції діяльності Інституту обдарованої дитини АПН України. Значну роль у вирішенні цих завдань відіграють Укази Президента України про підтримку обдарованих дітей, Національна стратегія розвитку освіти на 2012-2021 роки, а також зусилля Всеукраїнської громадської організації «Союз обдарованої молоді» і засоби масової інформації (журнал «Обдарована дитина», спеціальні програми на радіо, ТВ, Інтернеті). Не зважаючи на зусилля суспільства, за попередні роки значна кількість, молодих обдарованих музикантів, художників, учених виїхали з України. Ситуація сьогодення потребує надзвичайної уваги до вивчення потреб обдарованої молоді, прийняття відповідних засобів розробки нових резервів для її підтримування й заохочення в цьому напрямку.

Зміни, що відбуваються останнім часом у сучасній освітній сфері, орієнтовано на Європейські стандарти педагогічних систем і потребують пошуку для створення умов для розвитку особистісних задатків учнів, студентів, аспірантів.

В умовах євроінтеграції, – підкреслює Н.Лазаренко, – педагог має бути не традиційним транслятором знань, а фасилітатором, тренером, парадником, другом студенту. Найважливішим чинником розвитку

професіоналізму майбутніх учителів уважаємо оновлення змісту й характеру організації освітнього процесу в педагогічному університеті, який має забезпечувати не лише засвоєння знань, умінь, навичок, а й стимулювати розвиток важливих особистісних якостей: мотиваційно-ціннісної сфери студентів, їхньої здатності до набуття вищого рівня професіоналізму [5, с. 105].

Аналіз наукових праць з цієї проблеми свідчить про наявність висвітлення окремих аспектів індивідуального розвитку обдарованості на різних вікових етапах, які знайшли відображення у дослідженнях І. Беха, А. Брушлінського, В. Давидова, Б. Ельконіна, В. Моляко, С. Науменко, В. Паламарчука.

Питання професійної підготовки обдарованих студентів мистецьких спеціальностей відображено у наукових працях вітчизняних вчених О. Антонової, Н. Васильєвої, Л. Данилевич, І. Карпової, І. Полубояриної, Я. Рудик, М. Холодної, та зарубіжних науковців Г. Вілсона, Е. Курта, Дж. Пераррі, К. Сішора.

Розв'язання завдань творчого розвитку особистості й вирішення в музичній педагогіці проблеми підготовки обдарованих студентів неможливе без використання наукових праць Б. Ананьєва, Д. Богоявленської, Л. Виготського, Е. Ільїна, В. Кудрявцева, О. Леонтьєва, В. Мазепи, В. Пономарьова, П. Якобсона; А. Бергсона, А. Камю, А. Маслоу, Н. Роджерса, Г. Уолтера, Н. Ферстера.

Накопичений значний досвід в теорії творчої діяльності став основою теоретичних і методичних засад професійної підготовки обдарованих студентів мистецьких спеціальностей у вищих навчальних педагогічних закладах.

Метою статті є узагальнення концептуальних підходів до розвитку творчо обдарованих студентів вищих навчальних закладів в контексті естетичної, психолого-педагогічної науки та мистецтвознавства.

Поняття «обдарованість» учені розглядають як індивідуальне сполучення здібностей людини й неповторну своєрідність його творчої особистості. Доведено, що в праці, творчості, навчанні кожна людина відрізняється від іншої за темпом розвитку та якістю досягнутих результатів. Коли такі відмінності впливають при відносно рівному багажі знань, навичок і однаковому ставленні до тої чи іншої творчої цілі, то це вказує на ті особистості психіки, які називають обдарованістю. Безперечно, яку б феноменальну музичну обдарованість людина не мала, але якщо вона не навчалася музиці і не займалася систематично, то навряд чи вона зможе на відповідному рівні виконувати функції музиканта – виконавця, диригента, композитора.

Ученими доведено, що музична обдарованість відображає два різних значення уявлень: природжені задатки, які виходять за рамки чисто слухових функцій і високий рівень розвитку певних музичних здібностей. Комплекс музичних здібностей, їхнє якісне співвідношення Б.Тепловим названо музикальністю, що тісно пов'язане з поняттям музичної обдарованості [8, с. 41-42]. Але вроджена здатність людини являє собою тільки потенційну можливість, яка при несприятливих умовах може залишитися нереалізованою.

Наявність особливих творчих здібностей, тісний зв'язок їх із емоційно-енергетичними особливостями людини, наявність дивергентного типу мислення, високий рівень сенсорики, а також потужна пізнавальна наполегливість плюс працездатність – ось основні складові обдарованості. Проте не кожна обдарована людина може бути талановитою, а причиною цього може стати відсутність в структурі обдарованості творчих задатків, вольових якостей, сміливості ризикувати.

Кожна обдарована людина повинна розвивати свої творчі здібності до того рівня, який наданий їй природою, щоб займатися тією діяльністю, в якій вона зможе краще себе проявити. Високий рівень розумових здібностей необхідний для творчості в одних галузях, зовсім не потрібний в інших. Відомо, що в Бетховена були труднощі щодо засвоєння таблиці множення, а відомий фізик з світовим ім'ям Ландау не знаходив нічого привабливого в звуках найкращої музики [6, с. 73-74]. Успіхи в навчанні й оцінки, які отримують в вищих та середніх учбових закладах, також далеко не завжди виявляються надійним показником прояву творчої особистості.

Передумовою прояву таланту служить творче натхнення, пристрасть до пошуку нового. Специфічним синтезом здібностей і домінуючого показника музично обдарованої особистості є насамперед – музикальність, основою якої є емоційна чутливість до музики.

Коли людина музично обдарована, володіє почуттями, має відповідні здібності то можна припустити, що в неї добре розвинута свідомість, у свою чергу «свідомість контролюють гени, які є головним авторитетом, – відзначає Д. Гудінг, – а справжнє творче мислення ґрунтоване на врахуванні їхньої стратегії» [4, с. 288-290].

Написання, наприклад, музичного твору потребує вміння автора мислено створювати художні образи. Невипадково деякі композитори в процесі творчої об'єктивізації зосереджують увагу комплексно і одночасно стають слухачем своїх творів. В листі до свого брата Модеста Петро Чайковський писав: «Вчора ввечері зіграв ледве не всього «Євгенія Онєгіна». Автор був і слухачем. Соромно зізнаватись, але так і

бути, тобі по секрету скажу: слухач до сліз захопився музикою і наговорив автору тисячу люб'язностей» [9, с. 285-286].

Сучасний учений, педагог О. Акімова обґрунтувала цікаву концепцію розвитку творчого мислення майбутнього вчителя, яка включає такі ідеї: спрямованість освітнього процесу на формування ключових компетенцій, а саме, створення умов для появи тенденцій єдності розвитку та саморозвитку творчого мислення студента; орієнтація пізнавально-творчого процесу на засвоєння культурних цінностей, що передбачає зміну освітніх парадигм від традиційного навчання до розвивальної освіти [1, с. 25-26].

Вивчення індивідуальних особливостей пізнавальної сфери у студентів має першорядне значення для творчого виховання, особливо при роботі з обдарованими студентами, оскільки вони відрізняються широким спектром індивідуальних часто протилежних відмінностей. Аналізуючи сучасні концепції поняття «обдарованість», відзначимо, що в більшості з них основна роль приділяється творчому потенціалу, творчим задаткам, творчій активності, які разом становить творчі можливості, які розкриваються під час реалізації творчих мрій, завдяки чого мобілізуються внутрішні художні сили і приховані резерви. Оскільки музична творчість суттєво впливає на всі механізми психічної діяльності студента, вона включає не тільки різноманітні пізнавальні, але й емоційні властивості.

Як елемент музичного мислення, творчий розвиток студента проявляється в його діяльності: здатності оцінювати, класифікувати, узагальнювати отриману інформацію і здійснювати програму творчих завдань. Такий процес характеризується переходом кількості ідей та підходів до вирішення проблеми в їх своєрідну нову якість. Будь-яке значення творчого відкриття – це якісний стрибок розумових зусиль, який передбачає: виявлення можливостей творчої самостійності; здібності до генерування ідей; варіантів та способів дій; експериментування та самовираження за допомогою уваги, сприймання, уяви, пам'яті та емоційних проявів.

Процеси творчості, як прояву вищої форми психічної активності розглядалися в дослідженнях Б. Ананьєва, Л. Виготського, П. Гальперіна, О. Леонтьєва, В. Медушевського, Е. Назайкінського, К. Тарасової, Б. Теплова. Проблема розвитку музичної творчості у студентів мистецьких спеціальностей висвітлена в працях відомих педагогів-музикантів: Ю. Алієва, Н. Ветлугіної, Н. Добровольської, А. Казир, Л. Масол, С. Мельничука, Н. Мозгальової, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, В. Фрицюк, О. Щолокової.

Професійна підготовка музично обдарованих студентів є складним динамічним процесом, який ґрунтується на різних підходах до проблеми розвитку обдарованості студентів, здатних виконувати художню творчу діяльність. Для музично обдарованого студента характерною є емоційна реакція, чутливість, а також оцінювальна вибірковість, оригінальність пошуку і прогнозування. Професійні знання, творчі вміння, якими оволодівають студенти у процесі навчання, повинні бути розширені за рахунок відповідного методичного забезпечення: психолого-педагогічного, музикознавчого, виконавського та дослідницького.

Творчий педагог є натхненним провідником студентських фантазій і творчого запалу, завжди має арсенал творчих засобів, програм, задіяних у цьому напрямку. У світлі психологічних підходів до розвитку обдарованої особистості студента враховують значущість індивідуальних характеристик студента, його різноманітних здібностей, як факторів успішної діяльності. При цьому важливо надавати особливого значення здатності до саморозвитку, самореалізації.

Внутрішній «голос» самоконтролю, завдяки активізації самостійності студента, дозволяє йому зрозуміти, що успіх в його власних руках. Майбутній фахівець у процесі професійної підготовки рано чи пізно починає відчувати, що якість оцінки його творчої зрілості, знаходиться в ньому самому [2, с. 297-299].

Підхід до виховання обдарованих студентів у процесі музичної діяльності – це виокремлення в педагогічному напрямку найважливішого, що репрезентативно впливає на результати виховних дій, а саме: заохочення і стимулювання студентів до творчості з використанням багатьох видів діяльності (слухацької, виконавської, композиторської, хореографічно-постановочної, режисерської). Принципи виховання обдарованих студентів у процесі музично-академічної творчості педагог-практик Н. Васильєва трактує як вихідні положення, що відображають загальні закономірності виховання та визначає основні з них: 1) загальнопедагогічні (варіативність, новизна, гуманізація, індивідуалізація, диференціація, послідовність, систематичність); 2) специфічні (креативність, мотивація творчої діяльності, врахування особливостей різних видів музичної діяльності, спрямованість музично-академічної творчості, оптимальність створення педагогічних умов) [3, с. 9].

Виходячи з аналізу проблеми професійної підготовки обдарованих студентів мистецьких спеціальностей, у сучасних дослідженнях можна зробити висновок, що при всій різноманітності, вони спрямовані на поліпшення якості навчання. І.Полубоярина запропонувала цілком логічне визначення поняття «обдарованість»: від однофакторної властивості, що проявляється в рівні інтелектуального

розвитку, до складної інтегральної системи властивостей, що включають в себе не тільки спеціальні, але й творчі, мотиваційні ресурси особистості [7, с. 70-71].

Аналіз філософських, психолого-педагогічних та мистецтвознавчих досліджень дозволив узагальнити неоднозначність та багатоаспектність проблеми розвитку обдарованих студентів-музикантів. Ефективність цього напрямку зазначається в позиції впровадження у навчальний процес концептуальних підходів, на яких ґрунтується й актуалізується резервний потенціал творчих можливостей кожного майбутнього фахівця.

Таким чином, проведений розгляд проблеми розвитку творчо обдарованих майбутніх фахівців свідчить про її комплексний характер, який включає ряд підходів, спрямованих на створення умов для вияву й розвитку індивідуальних проявів студентів. Реалізація цих підходів потребує вдосконалення методики викладання циклу навчальних дисциплін, спецкурсів, відповідних рекомендацій з урахуванням потреб обдарованих студентів, що в цілому може створити передумови для оновлення змісту мистецької підготовки майбутнього вчителя.

Література

1. Акімова О.В. Обґрунтування концепції формування творчого мислення майбутнього вчителя / О.В.Акімова // Наукові записки ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Вип. 36 / Редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2012. – С. 22-26.
2. Василенко Л.М. Теорія і методика вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на гедоністичних засадах: дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання / Л.М.Василенко. – К., 2014. – С. 297-299.
3. Васильєва Н.В. Виховання обдарованих студентів педагогічних університетів у процесі музично-академічної творчості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання / Н.В.Васильєва. – Вінниця, 2018. – 20 с.
4. Гудінг Д. Людина та її світогляд / Д.Гудінг, Дж.Леннокс [пер. з англ.]. – Львів: МБФ, 2009. – Т.1. – С. 288-290.
5. Лазаренко Н.І. Нові вимоги до професіоналізму вчителя з урахуванням процесів Євроінтеграції / Н.І.Лазаренко // Наукові записки ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Вип. 54 / Редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. – С. 100-106.
6. Петрушин В.И. Музыкальная психология / В.И. Петрушин. – М.: Владос, 1997. – С. 73-74.
7. Полубоярина І.І. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки обдарованих студентів музичних спеціальностей у вищих навчальних закладах: дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / І.І.Полубоярина. – Ялта, 2014. – С. 70-71.
8. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей: Избр. тр. В 2-х т. / Б.М.Теплов – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 41-42.
9. Чайковский П.И. Письма близким / П.И.Чайковский. – М.: Музыка, 1955. – С. 285-286.

References

1. Akimova O.V. Obgruntuvannia kontseptsii formuvannia tvorchoho myslennia maibutnoho vchytelia / O.V.Akimova // Naukovi zapysky VDPU im. Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedagogika i psykholohii: Zb. nauk. prats. – Vyp. 36 / Redkol.: V.I.Shakhov (holova) ta in. – Vinnytsia: TOV «Nilan LTD», 2012. – S. 22-26.
2. Vasylenko L.M. Teoriia i metodyka vokalnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva na hedonistychnykh zasadakh: dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. ped. nauk zi spetsialnosti 13.00.02 – teoriia ta metodyka muzychnoho navchannia / L.M.Vasylenko. – K., 2014. – S. 297-299.
3. Vasylieva N.V. Vykhovannia obdarovanykh studentiv pedagogichnykh universytetiv u protsesi muzychno-akademichnoi tvorchosti: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk zi spetsialnosti 13.00.07 – teoriia i metodyka vykhovannia / N.V.Vasylieva. – Vinnytsia, 2018. – 20 s.
4. Hudinh D. Liudyna ta yii svitohliad / D.Hudinh, Dzh.Lennoks [per. z anhli.]. – Lviv: MBF, 2009. – T.1. – S. 288-290.
5. Lazarenko N.I. Novi vymohy do profesionalizmu vchytelia z urakhuvanniam protsesiv Yevrointehratsii / N.I.Lazarenko // Naukovi zapysky VDPU im. Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedagogika i psykholohii: Zb. nauk. prats. – Vyp. 54 / Redkol.: V.I.Shakhov (holova) ta in. – Vinnytsia: TOV «Nilan LTD», 2018. – S. 100-106.
6. Petrushyn V.Y. Muzykalnaia psykholohiia / V.Y. Petrushyn. – M.: Vlados, 1997. – S. 73-74.
7. Poluboiaryna I.I. Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidhotovky obdarovanykh studentiv muzychnykh spetsialnostei u vyshchykh navchalnykh zakladakh: dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. ped. nauk zi spetsialnosti 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity / I.I.Poluboiaryna. – Yalta, 2014. – S. 70-71.
8. Teplov B.M. Psykholohiia muzykalnykh sposobnostei: Yzbr. tr. V 2-kh t. / B.M.Teplov – M.: Pedagogika, 1985. – T. 1. – S. 41-42.
9. Chaikovskiy P.Y. Pysma blyzkyim / P.Y.Chaikovskiy. – M.: Muzyka, 1955. – S. 285-286.